

Υπάρχει Ψυχή; Ελεύθερη Βούληση και Συνείδηση

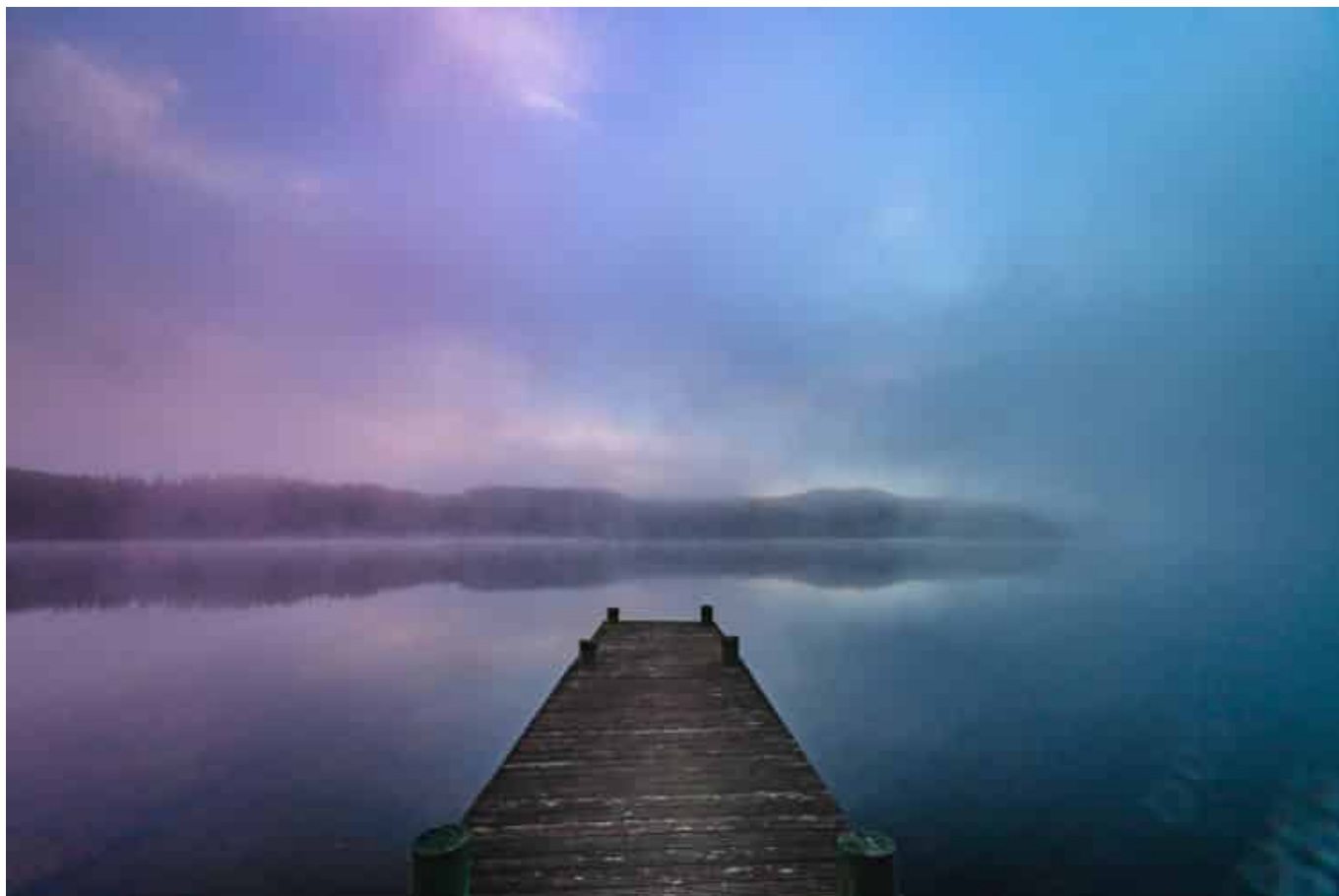
Ορθοδοξία / Θεολογία

Μανώλης Καρακώστας, MSc Διοίκησης Επιχειρήσεων, Επαγγελματίας Υγείας - Ερευνητής



Δύο ζητήματα που απορρέουν από το θέμα της ψυχής είναι η ελεύθερη βούληση και η συνείδηση. Η ελεύθερη βούληση, αν και έχει πολλούς ορισμούς αναλόγως με τις υφιστάμενες εμπειρίες που εξετάζονται,³¹ εν τούτοις κατά κύριο λόγο ορίζεται ως η ικανότητα ενός ατόμου να επιλέγει μεταξύ διαφορετικών πιθανών ενεργειών χωρίς εμπόδια και πολλές φορές συνδέεται με έννοιες όπως η ηθική, η αμαρτία, ο έπαινος και αποτελεί ένα μακροχρόνιο θέμα φιλοσοφικών και θρησκευτικών συζητήσεων.³² Ωστόσο, υπάρχουν εκείνοι που δέχονται την ύπαρξη της ελεύθερης βούλησης και εκείνοι που την απορρίπτουν. Όσοι την απορρίπτουν προβάλλουν ως αιτία το γεγονός ότι η ελεύθερη βούληση είναι η ικανότητα των ατόμων να κάνουν επιλογές, οι οποίες δεν καθορίζονται από γεγονότα του παρελθόντος. Μία τέτοια θέση όμως είναι αντίθετη στον ντετερμινισμό, που σύμφωνα με ορισμένους διέπει το σύμπαν και την ανθρώπινη συμπεριφορά, ο οποίος υποδηλώνει ότι είναι δυνατή μία μόνο πορεία γεγονότων, πράγμα που δεν συνάδει με την έννοια της ελεύθερης βούλησης.³³ Επίσης, η ελεύθερη βούληση φαίνεται να επηρεάζεται από τα γονίδια και την κληρονομικότητα, όπως και από

το περιβάλλον που μεγαλώνει ένα άτομο,³⁴ κι αυτό φαντάζει ακόμα ως ένα επιχείρημα ενάντια αυτής, αφού δεν φέρει ευθύνη το άτομο για τους γονείς του και για τις συνθήκες που ζει. Όσοι από την άλλη δέχονται την ελεύθερη βούληση, θεωρούν πως αυτή δεν εναντιώνεται στον ντετερμινισμό, αλλά ισχυρίζονται πως αυτός είναι απαραίτητος για να υπάρξει εκείνη,³⁵ υποστηρίζοντας πως η επιλογή περιλαμβάνει προτίμηση για την πορεία μιας δράσης έναντι μιας άλλης, απαιτώντας μια αίσθηση του τρόπου που γίνονται οι επιλογές αυτές και θεωρούν το δίλλημα μεταξύ ελεύθερης βούλησης και ντετερμινισμού ψευδές.³⁶



Η νευροεπιστήμη έχει εντυφήσει στο θέμα της ελεύθερης βούλησης πραγματοποιώντας πολλά και διάφορα πειράματα, με πρώτο εκείνο που διενήργησε ο επιστήμονας Benjamin Libet το 1983,³⁷ ζητώντας από κάποια άτομα να πραγματοποιήσουν ορισμένες κινήσεις των χεριών τους, προσδιορίζοντας παράλληλα, πατώντας ένα κουμπί, τότε αισθάνθηκαν την επιθυμία για κίνηση, καταγράφοντας την κίνηση των συμμετεχόντων με έναν ηλεκτρομυογράφο, ενώ παράλληλα ένας συνδεδεμένος ηλεκτροεγκεφαλογράφος απεικόνιζε την νευρωνική δραστηριότητα. Συμπέρανε λοιπόν, πως ο εγκέφαλος δεσμεύεται για ορισμένες αποφάσεις πριν το άτομο συνειδητοποιήσει ότι τις έχει λάβει, αφού παρατήρησε πως ο εγκέφαλος είχε λάβει την απόφαση της κίνησης περίπου μισό δευτερόλεπτο

πριν την συνειδητοποίηση της απόφασης. Ένα ακόμα πείραμα που πραγματοποιήθηκε από ομάδα επιστημόνων το 2008, έδειξε πως οι επιστήμονες μπορούσαν να προβλέψουν με ακρίβεια 60% αν 12 άτομα πατούσαν ένα κουμπί με το δεξί ή το αριστερό τους χέρι, έως και 10 δευτερόλεπτα πριν συνειδητοποιήσουν εκείνα ότι έκαναν αυτή την επιλογή.³⁸ Αυτά και άλλα πειράματα με παρόμοια συμπεράσματα, έχουν οδηγήσει πολλούς επιστήμονες να θεωρήσουν πως η ελεύθερη βούληση είναι μια ψευδαίσθηση.³⁹

Φυσικά όμως έχει υπάρξει και αντίλογος, με αντίστοιχα πειράματα, όπως εκείνο που πραγματοποιήθηκε με επικεφαλής τον John-Dylan Haynes, το οποίο έμοιαζε με εκείνο του Libet, αλλά ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να πιέσουν όσο γρηγορότερα μπορούσαν ένα πετάλι με το πόδι τους, όταν έβλεπαν ένα πράσινο φανάρι και να ακυρώσουν την κίνηση αυτή κάθε φορά που έβλεπαν ένα κόκκινο φως. Σε πολλές περιπτώσεις τα άτομα κατάφεραν να ακυρώσουν την κίνηση, γεγονός που απέδειξε πως μπορούσαν να παρέμβουν στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων που θεωρούνταν αυτόματες και εκτός ελέγχου.³⁹ Το 2012 Γάλλοι νευροεπιστήμονες υπό τον Aaron Schurger αμφισβήτησαν την ερμηνεία στην έρευνα του Libet, θεωρώντας πως η υποτιθέμενη ασυνείδητη προπαρασκευαστική δραστηριότητα του εγκεφάλου είναι μόνο μέρος μίας μάλλον τυχαίας ύφεσης και ροής υποβόσκουσας νευρωνικής δραστηριότητας και ότι οι κινήσεις αυτές συμβαίνουν όταν η δραστηριότητα αυτή ξεπεράσει ένα ορισμένο όριο.^{39,40} Γενικότερα, οι έρευνες που αποφάνθηκαν κατά της ύπαρξης της ελεύθερης βούλησης δέχτηκαν μεγάλη κριτική, με μια μερίδα επιστημόνων να υποστηρίζει πως αυτές είχαν πολλά προβλήματα κατά την διαδικασία διεξαγωγής τους, όπως προκατάληψη ή ανακρίβεια στο χρονοδιάγραμμα καταγραφής της αίσθησης των επιθυμιών, ακόμα και για μερικές ασυνείδητες αποφάσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τις ψυχικές διεργασίες.⁴¹

Η επιστήμη λοιπόν, δεν δείχνει να έχει καταλήξει σε μία τελική απόφαση για το θέμα της ελεύθερης βούλησης, παρ' όλα αυτά υπάρχουν ορισμένες απόψεις που αντικατοπτρίζουν την επικρατούσα κατάσταση, όπως ότι η συνείδηση επέρχεται σε μεταγενέστερο στάδιο από αυτό που αρχικά αναμενόταν, με την ελεύθερη βούληση να μην φαίνεται πως εμφανίζεται στην αρχή της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων και πως οι ανθρώπινες εμπειρίες βασίζονται σε αναγνώσεις της εγκεφαλικής δραστηριότητας σε ένα δίκτυο του εγκεφάλου που ελέγχει την εθελοντική δράση, με τον χρόνο συνειδητοποίησης να σηματοδοτεί μία πρόθεση για δράση, που είναι πολύ στενά συνδεδεμένη με την εκτέλεση της δράσης αυτής.^{42, 43}

Το έτερο ζήτημα έχει να κάνει με την συνείδηση, η οποία ορίζεται ως η αίσθηση ή

η επίγνωση της εσωτερικής και εξωτερικής ύπαρξης,⁴⁴ δηλαδή του ο,τιδήποτε μπορεί να βιώσει και να αντιληφθεί ο άνθρωπος.⁴⁵ Αποτελεί ένα από τα πλέον δύσκολα θέματα για την επιστημονική έρευνα,⁴⁶ γι' αυτό η συζήτηση που γίνεται για αιώνες γύρω από αυτήν παραμένει ατελής, αποτελώντας την πιο οικεία, αλλά και μυστηριώδη πτυχή της ανθρώπινης ζωής.⁴⁷ Οι απόψεις δίστανται για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνευθεί και να μελετηθεί η συνείδηση, που μερικές φορές ταυτίζεται με τον νου, άλλες υποτίθεται ότι αποτελεί μόνο μία πτυχή του. Έχει ερμηνευθεί και ως η φαντασία, η θέληση, ο εσωτερικός κόσμος του ανθρώπου, η επίγνωση ή η αυτογνωσία.⁴⁸ Μπορούν να υπάρξουν διαφορετικά επίπεδα ή τάξεις συνείδησης,⁴⁹ διαφορετικά είδη ή ένα είδος με διαφορετικά χαρακτηριστικά.⁵⁰ Η πολυπλοκότητα του ζητήματος έγκειται στο γεγονός ότι η συνείδηση είναι υποκειμενική και δεν υπάρχουν αντικειμενικοί όροι για να μελετηθεί, σε σημείο μάλιστα, το φάσμα των ερευνών που αφορούν σε αυτήν, να εγείρει αμφιβολίες για το κατά πόσο τίθενται οι σωστές ερωτήσεις για την έρευνά της.⁵¹ Η συνείδηση έχει αμφισβητηθεί από μερικούς επιστήμονες, αλλά η πλειονότητα των μελετητών πιστεύει στην ύπαρξή της.^{52, 53}



Η νευροεπιστήμη έχει διενεργήσει διάφορα πειράματα, για να εξετάσει από πού μπορεί να προέρχεται η συνείδηση. Οι ιατρικές και ψυχολογικές αυτές έρευνες έχουν ως στόχο την αντικειμενική αξιολόγηση της συνείδησης, τόσο των ανθρώπων όσο και των ζώων, και την κατανόηση των νευρικών και ψυχολογικών μηχανισμών που την διέπουν.⁵⁴ Έχουν χρησιμοποιηθεί λοιπόν, τεχνικές απεικόνισης του εγκεφάλου για να μετρηθεί η εγκεφαλική δραστηριότητα,⁵⁴ και

έχουν προκύψει διάφορα ευρήματα, όπως ότι η συνείδηση σχετίζεται με ταλαντώσεις υψηλής συχνότητας (κύματα «γ») στην εγκεφαλική δραστηριότητα ή ότι αυτή προκύπτει από τον επαναλαμβανόμενο θαλαμοφλοιώδη συντονισμό, που αλληλεπιδρά με τα κύματα «γ» μέσω ταλαντώσεων.^{55, 56} Περισσότερες ελπίδες για αξιόλογα ευρήματα φαίνεται να δίνει ο προμετωπιαίος φλοιός, που εμπλέκεται σε μια σειρά ανώτερων γνωστικών λειτουργιών, γνωστές ως εκτελεστικές λειτουργίες, όπως και τμήματα του κροταφικού λοβού, που αντικατοπτρίζουν την οπτική αντίληψη όταν αντικρουόμενες οπτικές εικόνες παρουσιάζονται στα μάτια.⁵⁷ Άλλες προσεγγίσεις αναφέρουν πως η συνείδηση θα μπορούσε να προέρχεται από φλοιώδεις περιοχές, ιδίως στον ανώτερο κροταφικό θώκο και την κροταφοβρεγματική ένωση, που σκοπό έχουν να οικοδομήσουν την επίγνωση στον άνθρωπο σε σχέση με τους άλλους και τον εαυτό του, επιχείρημα που επιρρωνύεται από το γεγονός ότι η βλάβη σε αυτές τις περιοχές μπορεί να οδηγήσει σε ελλειμματική συνείδηση.⁵⁸ Τέλος, μαζί με τον προμετωπιαίο φλοιό έχει υποστηριχθεί η ιδιαίτερη σημασία των περιοχών wernicke και broca, για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων γλωσσικών ικανοτήτων, που είναι νευροανατομικά απαραίτητες για την εμφάνιση της υψηλής συνείδησης στους ανθρώπους.⁵⁹ Υπάρχει και η άποψη πως οι αισθήσεις και όσα βιωματικά γίνονται αντιληπτά από τον άνθρωπο, έχουν την προέλευσή τους σε περιοχές εντός του οπίσθιου φλοιού, από όπου προκύπτουν όλες οι συνειδητές εμπειρίες.⁶⁰

Όπως φαίνεται, οι έρευνες έχουν καταλήξει σε πολλά και διαφορετικά συμπεράσματα, με την επιστημονική κοινότητα να τείνει να δεχτεί, ότι η συνείδηση είναι η εγγενής αιτιώδης δύναμη που σχετίζεται με πολύπλοκους μηχανισμούς, όπως ο ανθρώπινος εγκέφαλος.⁶⁰ Όμως, υπάρχουν μελέτες που έχουν δείξει πως η δραστηριότητα σε κύριες αισθητηριακές περιοχές του εγκεφάλου δεν επαρκούν για να παράξουν συνείδηση.⁶¹ Βλέπουμε λοιπόν, πως παρ' όλες τις αξιόλογες προσπάθειες της επιστήμης, αδυνατούμε να κατανοήσουμε από πού προέρχεται η συνείδηση, η οποία παραμένει ένα άλυτο ζήτημα για την επιστήμη ακόμα και μέχρι σήμερα,⁶² στο οποίο ούτε η Βιολογία έχει καταφέρει να δώσει απάντηση, παρά μόνο ορισμένες υποθέσεις, όπως από πού θα μπορούσε να προέρχεται και τότε αυτή εμφανίστηκε στον άνθρωπο.⁶³

Μετά από όλα όσα παραθέσαμε μέχρι αυτό το σημείο του κειμένου, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η επιστήμη στην καλύτερη περίπτωση δέχεται την ψυχή ως όρο που αποτυπώνει ορισμένες εγκεφαλικές λειτουργίες. Με την ίδια λογική κινείται και ως προς την ελεύθερη βούληση, η οποία θεωρείται προϊόν του εγκεφάλου⁶⁴ και με τον ίδιο τρόπο επιχειρείται η μελέτη της συνείδησης όμως, όπως και στην περίπτωση της ψυχής, εγείρεται ένα μείζον πρόβλημα· πως δηλαδή κάτι υλικό δύναται να παράξει κάτι μη υλικό, όπως η διανοητική δραστηριότητα,

ερώτημα το οποίο ονομάζεται «δύσκολο πρόβλημα της συνείδησης» και είναι ένα από τα μεγαλύτερα φιλοσοφικά ερωτήματα.⁶⁵ Επ' αυτού ο νευροεπιστήμονας και καθηγητής του Πανεπιστημίου του Sussex Michael O'Shea έχει διατυπώσει την άποψη, πως η επιστημονική κοινότητα δεν έχει ιδέα για το πώς παράγεται η συνείδηση από μία «φυσική μηχανή», δηλαδή τον εγκέφαλο, γεγονός που φέρνει τους επιστήμονες αντιμέτωπους με μεγάλες δυσκολίες.⁶⁶

[Διαβάστε εδώ όλη την μελέτη](#)

Παραπομπές:

31. R. Klemm (2010), «Free will debates: Simple experiments are not so simple», *Advances in Cognitive Psychology*. 6: 47-65, doi:10.2478/v10053-008-0076-2

32. Carus (1910), «Person and personality». In Hegeler, Edward C. (ed.), *The Monist*. 20. Chicago: Open Court Publishing Company. p. 369. To state it briefly, we define «free will» as a will unimpeded by any compulsion

33. F. Baumeister, A.E. Monroe (2014), Recent research on free will: Conceptualizations, beliefs, and processes. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 50, pp. 1-52), Academic Press

34. G. Dias, K.J. Ressler, Parental olfactory experience influences behavior and neural structure in subsequent generations, *Nat Neurosci*, 2014 Jan; 17(1): 89-96, Published online 2013 Dec 1, doi: 10.1038/nn.3594

35. C. Bishop (2010), «par.28.2: Compatibilism and incompatibilism», In R.Y. Chiao, M.L. Cohen, A.J. Leggett, W.D. Phillips, C.L. Harper Jr. (eds.), *Visions of Discovery: New Light on Physics, Cosmology, and Consciousness*, Cambridge University Press, p. 603.

36. Richards (2001), «The root of the free will problem: kinds of non-existence», *Human Nature After Darwin: A Philosophical Introduction*. Routledge, pp. 142 ff

37. Libet, C.A. Gleason, E.W. Wright, D.K. Pearl (1983), «Time of Conscious Intention to Act in Relation to Onset of Cerebral Activity (Readiness-Potential)». *Brain*. 106 (3): 623-42.

doi:10.1093/brain/106.3.623

38. S. Soon, M. Brass, H.-J. Heinze, J.-D. Haynes (2008), «Unconscious determinants of free decisions in the human brain», *Nature Neuroscience*, 11 (5): 543-5, doi:10.1038/nn.2112
39. «Προαίρεση και Ελεύθερη Βούληση: Τι έχει δείξει πειραματικά η Επιστήμη;»,
https://www.oodegr.com/oode/dogma/ennoies/elef8erh_boulhsh_2.htm
40. Gholipour (2019, September 10), «A famous Argument Against Free Will has been Debunked», *The Atlantic*
41. R. Klemm (2010), «Free will debates: Simple experiments are not so simple», *Advances in Cognitive Psychology*, 6: 47-65, doi:10.2478/v10053-008-0076-2
42. Smith (2011), «Neuroscience vs philosophy: Taking aim at free will», *Nature*, 477 (7362): 23-5, doi:10.1038/477023a
43. Haggard (2011), «Decision Time for Free Will», *Neuron*, 69 (3): 404-6, doi:10.1016/j.neuron.2011.01.028
44. «consciousness». Merriam-Webster. Retrieved June 4, 2012.
45. Koch, «What Is Consciousness? », *Nature* 557, S8-S12 (2018), doi:
<https://doi.org/10.1038/d41586-018-05097-x>
46. Van Gulick (2004), «Consciousness», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Metaphysics Research Lab, Stanford University
47. Schneider, M. Velmans (2008), «Introduction», In M. Velmans, S. Schneider (eds.), *The Blackwell Companion to Consciousness*, Wiley.
48. Jaynes (2000) [1976], *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*, Houghton Mifflin.
49. Carruthers (15 Aug 2011), «Higher-Order Theories of Consciousness», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*
50. V. Antony (2001), «Is consciousness ambiguous?». *Journal of Consciousness Studies*

, 8: 19-44

51. M.S. Hacker (2012), «The Sad and Sorry History of Consciousness: being, among other things, a challenge to the «consciousness-studies community»», *Royal Institute of Philosophy*, supplementary volume 70.

52. «Is consciousness just an illusion? », <https://www.bbc.com/news/science-environment-39482345>

53. Koch, «What Is Consciousness? », *Nature* 557, S8-S12 (2018), doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-018-05097-x>

54. Koch (2004), *The Quest for Consciousness*, Englewood, CO: Roberts & Company, pp. 16-19

55. Singer (2007), «Binding by synchrony», *Scholarpedia*, 2 (12): 1657, doi:10.4249/scholarpedia.1657.

56. Llinás (2002), *I of the vortex: from neurons to self*, MIT Press

57. Crick, C. Koch (2003), «A framework for consciousness», *Nature Neuroscience*, 6 (2): 119-126, doi:10.1038/nn0203-119.

58. S.A. Graziano, S. Kastner (2011), «Human consciousness and its relationship to social neuroscience: A novel hypothesis», *Cog. Neurosci.* 2 (2): 98-113, doi:10.1080/17588928.2011.565121.

59. Fuster, *The Prefrontal Cortex*, Second Edition.

60. Koch, «What Is Consciousness? », *Nature* 557, S8-S12 (2018), doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-018-05097-x>

61. Koch, *The Quest for Consciousness*, pp. 105-116

62. Goff, «Science as we know it can't explain consciousness - but a revolution is coming», *The Conversation*, November 1, 2019, <https://theconversation.com/science-as-we-know-it-cant-explain-consciousness-but-a-revolution-is-coming-126143>

63. P. Århem, I.B. Lindahl, P.R. Manger, A.B. Butler (2008), «On the origin of consciousness - some amniote scenarios», In H. Liljenström, P. Århem

(eds.), *Consciousness Transitions: Phylogenetic, Ontogenetic, and Physiological Aspects*, Elsevier

64. Orenstein, «Free will seems a matter of mind, not soul», Brown University, <https://news.brown.edu/articles/2014/05/freewill>

65. K. Johnson, «Do Souls Exist? », *The Great Courses Daily*, <https://www.thegreatcoursesdaily.com/do-souls-exist/>

66. J. Dodds, «The Reality of the Soul in an Age of Neuroscience», *The Catholic University of America Press*, Volume 17, Number 3, Summer 2019, pp. 893-912, 10.1353/nov.2019.0056

<https://bit.ly/3ld7jVT>